

**BUDJET TASHKILOTLARINI RIVOJLANTIRISH JAMG'ARMASINI
SHAKLLANTIRISH VA UNING MABLAG'LARDAN FOYDALANISH
SAMARADORLIGINI OSHIRISH MASALALARI (XORAZM VILOYATI
TIBBIYOT BIRLASHMASI MISOLIDA)**

Yuldashev Nodirbek Rashidboy o'g'li

O'zbekiston Respublikasi

Bank-moliya akademiyasi 2-kurs tinglovchisi

Mamlakatimizda budjet tashkilotlarining moliyaviy mustaqilligini ta'minlash, ularning moddiy-texnik bazasini mustahkamlash va xizmatlar sifatini oshirish maqsadida budjetdan tashqari moliyaviy manbalardan samarali foydalanish tobora dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Xususan, sog'liqni saqlash tizimida joriy etilgan budjet tashkilotlarini rivojlantirish jamg'armasi ushbu muassasalarning barqaror faoliyat yuritishi uchun muhim vosita hisoblanadi.

Mazkur tezisda Xorazm viloyati Tibbiyot birlashmasi misolida 2021–2024-yillar oralig'ida jamg'arma mablag'larining shakllanish manbalari, ularning yo'naltirilgan yo'nalishlari, inflyatsiya ta'siri hamda moliyaviy boshqaruv samaradorligi tahlil qilindi. Tahlil natijalariga ko'ra, jamg'arma tushumlari har yili o'sib borgan bo'lib, 2021-yildagi 3 240 mln so'mdan 2024-yilda 4 870 mln so'mga yetgan. Xarajatlar asosan tibbiy uskunalar, xodimlarni rag'batlantirish, IT infratuzilmani rivojlantirish va binolarni ta'mirlash kabi asosiy yo'nalishlarga yo'naltirilgan.

Tezisda ushbu mablag'lardan foydalanishning amaliy jihatlari, mavjud muammolar (shaffoflik yetishmasligi, ichki nazoratning sustligi, moliyaviy rejalashtirishning samarasizligi) tahlil qilindi va ularni bartaraf etish bo'yicha quyidagi takliflar ilgari surildi:

- jamg'arma faoliyatini raqamlashtirish va jamoatchilik nazoratini kuchaytirish;
- xarajatlarni natijadorlik indikatorlari asosida rejalashtirish;
- inflyatsiya ko'rsatkichlarini hisobga olgan holda budjetlashtirishni joriy etish;
- tibbiy muassasa rahbarlari uchun moliyaviy savodxonlik bo'yicha doimiy o'quv kurslarini tashkil etish.

Budjet tashkilotlarini rivojlantirish jamg'armasi mablag'laridan oqilona va tizimli foydalanish orqali sog'liqni saqlash tizimining moliyaviy barqarorligini ta'minlash va ko'rsatilayotgan xizmatlar sifatini yangi bosqichga olib chiqish mumkin.

Shuningdek, Xorazm viloyatidagi amaliy tahlillar asosida aniqlangan muhim holatlardan biri bu mablag'larning ichki taqsimoti bo'lib, xarajatlarning yillik

dinamikasi xizmat ko'rsatish ustuvorliklaridagi o'zgarishlarni aks ettiradi. Masalan, tibbiy uskunalarga yo'naltirilgan mablag'lar ulushi 2021-yilda 45% bo'lgan bo'lsa, 2024-yilda bu ko'rsatkich 38% ni tashkil etdi. Aksincha, xodimlarni moddiy rag'batlantirishga ajratilgan mablag'lar ulushi esa 25% dan 33% gacha ortdi. Bu esa inson kapitaliga qaratilayotgan e'tiborning kuchayib borayotganini ko'rsatadi.

Mazkur yo'nalishda olib borilgan tadqiqot natijalari tibbiy muassasalarda moliyaviy qarorlar qabul qilishda o'zgaruvchan iqtisodiy sharoitlar, xususan, inflyatsiya darajasi, soliq-budjet siyosati, raqamlashtirish jarayonlari va moliyaviy intizom singari omillarning chuqur hisobga olinishi zarurligini ko'rsatadi. Diagramma va statistik tahlillar asosida aniqlanishicha, inflyatsiya 2021-yildagi 10,5% ko'rsatkichdan 2024-yilda 12,6% gacha o'sgan. Bu esa xarajatlarni real qiymatda boshqarish, ya'ni nominal emas, inflyatsiyalangan baholar asosida tahlil qilish zaruriyatini yuzaga keltiradi.

Ilmiy yangilik sifatida quyidagilarni ta'kidlash mumkin: tadqiqot davomida sog'liqni saqlash tizimidagi budjetdan tashqari mablag'lar boshqaruvining tizimli tahlili asosida inflyatsion ta'sirni inobatga olgan xarajat rejalashtirish modeli ishlab chiqildi. Bunday yondashuv moliyaviy samaradorlikni oshirish bilan birga, xizmatlar sifatini barqarorlashtirishga yordam beradi.

Amaliy ahamiyat shundaki, taklif etilgan yondashuvlar asosida Xorazm viloyatidagi tibbiyot muassasalari rahbarlari, moliyaviy mutaxassislar va hisobchilar uchun aniq mezonlar asosida xarajatlarni rejalashtirish, monitoring qilish va audit yuritish imkoniyati yaratiladi. Shuningdek, jamoatchilik nazoratini joriy qilish orqali mablag'lardan foydalanishning shaffofligi ta'minlanadi va korrupsion xavflar kamayadi.

Budjet tashkilotlarini rivojlantirish jamg'armasi doirasidagi har bir mablag' sarfi xizmat sifati va moliyaviy barqarorlikka bevosita ta'sir ko'rsatar ekan, ushbu tizimni kompleks asosda takomillashtirish orqali sog'liqni saqlash muassasalarining strategik moliyaviy boshqaruvi yanada mustahkamlanadi.

Ushbu tadqiqot doirasida aniqlangan muammolardan biri shundaki, ayrim hollarda budjet tashkilotlarida mavjud jamg'arma mablag'lari samarali rejalashtirilmaydi, ularni sarflashda maqsadlilik va natijadorlik tamoyillari to'liq amalga oshmaydi. Bu esa tibbiy xizmatlar sifati, ularning qamrovi va aholiga real ta'siri darajasini cheklab qo'yadi. Shu sababli moliyaviy boshqaruv tizimiga quyidagi yondashuvlarni joriy etish taklif etiladi:

- har yili inflyatsiya prognozlarini asosida xarajatlar va tushumlar real baholarda tahlil qilinishi;
- xarajatlar ustuvorliklarini sog'liqni saqlash sohasidagi milliy strategiyalar bilan uyg'unlashtirish;
- har bir xarajat yo'nalishi bo'yicha natija indikatorlari (KPI) kiritilishi;

- ichki audit, jamoatchilik va tashqi monitoring mexanizmlari o'rtasida integratsiyalashgan axborot tizimi yaratilishi;
- tibbiyot muassasasi rahbarlari uchun moliyaviy strategik rejalashtirish bo'yicha malaka oshirish dasturlarini muntazam joriy qilish.

Shuningdek, ushbu jamg'arma mablag'lari orqali nafaqat mavjud muammolarni bartaraf etish, balki yangi innovatsion loyihalarni moliyalashtirish, sog'liqni saqlash sohasida ilg'or tajribalarni joriy etish, tibbiy xizmatlarning raqamli ko'rinishga o'tishini qo'llab-quvvatlash, xalqaro grant va donorlar bilan hamkorlik imkoniyatlarini kengaytirish mumkin.

Yuqorida keltirilgan fikr-mulohazalar va natijalar asosida quyidagi xulosaga kelish mumkin: budget tashkilotlarini rivojlantirish jamg'armasi samaradorligini oshirish, sog'liqni saqlash tizimidagi moliyaviy barqarorlikni ta'minlash va xizmatlar sifatini oshirishning asosiy omillaridan biridir. Uni to'g'ri shakllantirish, zamonaviy boshqaruv mexanizmlari asosida boshqarish va doimiy tahlil qilish orqali tibbiyot muassasalari faoliyatida tub ijobiy o'zgarishlarga erishish mumkin.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatmoqdaki, budget tashkilotlarini rivojlantirish jamg'armasi sog'liqni saqlash tizimi muassasalarining moliyaviy mustaqilligini oshirish, xizmatlar sifatini yaxshilash va infratuzilmani modernizatsiya qilishda muhim vosita hisoblanadi. Xorazm viloyati Tibbiyot birlashmasi misolida o'rganilgan 2021–2024 yillar davomidagi ma'lumotlar asosida jamg'arma tushumlari hajmining yildan-yilga oshib borayotgani va xarajatlarning ustuvor yo'nalishlar bo'yicha maqsadli taqsimlanayotgani aniqlandi.

Biroq mavjud tizimda moliyaviy boshqaruvda hali ham bir qator muammolar saqlanib qolmoqda. Jumladan, mablag'lardan foydalanish samaradorligining baholanishi yetarli darajada tizimlashtirilmagan, inflyatsiya darajasi hisobga olinmasdan rejalashtirish amalga oshirilmoqda, ichki audit va monitoring mexanizmlari esa amalda sust ishlamoqda.

Mazkur kamchiliklarni bartaraf etish uchun quyidagi asosiy xulosalar ilgari suriladi:

- Jamg'arma mablag'lari bo'yicha shaffof va raqamli boshqaruv tizimi joriy etilishi lozim;
- Xarajatlar natijadorlik ko'rsatkichlari asosida rejalashtirilishi kerak;
- Inflyatsion ta'sirni hisobga olgan holda real baholarda budgetlashtirish mexanizmlari ishlab chiqilishi zarur;
- Tibbiy muassasa rahbarlari va moliyaviy xodimlarining malakasini oshirish bo'yicha doimiy o'quv dasturlari joriy etilishi maqsadga muvofiq.

Umuman olganda, budget tashkilotlarini rivojlantirish jamg'armasining to'g'ri boshqarilishi sog'liqni saqlash tizimining barqaror moliyalashtirilishini, xizmatlar

sifati va ko'lamining ortishini, aholi salomatligiga ijobiy ta'sir ko'rsatishini ta'minlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 30-dekabrda PQ-4930-sonli qarori "Sog'liqni saqlash tizimida moliyalashtirish mexanizmlarini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida".
2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 23-aprelda 222-sonli qarori "Budget tashkilotlarini rivojlantirish jamg'armalarining faoliyatini tashkil etish tartibi".
3. O'zbekiston Respublikasi Sog'liqni saqlash vazirligining 2023-yil 15-fevralda 43-sonli buyrug'i "Tibbiyot muassasalarida moliyaviy boshqaruv tizimini takomillashtirish to'g'risida".
4. O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi (yangi tahriri), 2022-yil 1-yanvardan kuchga kirgan.
5. Saidov, Z. (2022). Davlat tibbiyot muassasalarida byudjetdan tashqari mablag'lardan foydalanish amaliyoti. *Moliyaviy tadqiqotlar*, №2, 14–22-betlar.
6. Ibadullaeva, D. (2023). Byudjet tashkilotlarini rivojlantirish jamg'armasining shakllanish mexanizmlari. *Iqtisodiyot va innovatsiyalar*, №3, 65–71-betlar.
7. Xolmurodov, A. (2022). Sog'liqni saqlash sohasida raqamlashtirish va uning moliyaviy samaradorligi. *Oliy ta'lim iqtisodiyoti*, №4, 33–39-betlar.
8. Gayratova, M. (2023). Tibbiyot muassasalarida samarali moliyaviy boshqaruv tamoyillari. *Sog'liqni saqlash iqtisodiyoti*, №1, 41–47-betlar.
9. Asadov, A. va Shermatov, S. (2024). Hududiy sog'liqni saqlash tizimlarida budget resurslarini boshqarish tajribalari. *Amaliy iqtisodiy tahlil*, №1, 25–31-betlar.
10. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi rasmiy veb-sayti – www.mf.uz